

Kapitel 5

Hvorfor sejrede spanierne?

Et spørgsmål om kulturelle forskelle og tilfældigheder

Aztekernes primære våben var korte spyd - sendt afsted med kastetræ eller *atlatl*, og sværd hvis sider var besat med skarpe obsidianstykker. Den jaguarskindsklædte skikkelse er herskeren Itzcoatl ('Obsidianslange') og hans navnehieroglyf ses lige over ham (illustration fra *Codex Durán*).

Utallige bøger og videnskabelige artikler har beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvordan det kunne lykkes for en gruppe på knap 500 spaniere at erobre så stor og menneskerig en by som aztekernes Tenochtitlan og hele det enorme aztekiske rige på så relativt kort tid. I de forskellige svar, historikere gennem tiden er kommet frem til, og som stadig er udbredte og alment accepterede, gemmer der sig dog flere myter og deciderede fejl. For eksempel at aztekerne troede, Cortés og de øvrige spaniere var guder, og derfor ikke straks slog ham ihjel. Som med mange andre fortidige forhold er der ikke tale om én årsag til den spanske sejr, men en række faktorer og forhold, som til sammen gjorde det muligt for Cortés og hans hær at erobre Tenochtitlan, og dermed det meste af aztekerriget.

Våben, dyr og teknologi

Hvad angår våben, så havde spanierne nogle klare fordele, idet de havde musketter (tidlig form for gevær), små kanoner, armbrøster,

sværd af jern og langt bedre rustninger lavet af stål i modsætning til aztekernes, der var lavet af filt. Derudover havde de heste, som var ukendte for aztekerne, og som blev brugt til at skræmme og splitte de aztekiske styrker. På den anden side var det næppe disse våbenmæssige fortrin, der var

det afgørende for, hvem der vandt, og den første chok-effekt af kanoner og heste fortog sig hurtigt.

Vigtigere var spaniernes mange indianske allierede. Vi bør altså ikke tale om „en lille gruppe spaniere“, men en stor hær bestående af krigere, der var båret af et dybt had til aztekerne, og som kendte området og modstandernes krigsstrategier. Lige så vigtig var den indianske støtte med hensyn til bærere og til at levere proviant – uden hvilken spanierne ville have haft enorme problemer med at nå frem til Mexico-dalen og aztekernes hovedstad.

Synet på krig

En afgørende kulturel forskel mellem spanierne og aztekerne var desuden deres opfattelse af, hvad krig var og handlede om. For aztekerne var en stor del af motivationen for at gå i kamp muligheden

for socialt advancement.

Man kunne med andre ord gøre sig fortjent til øget status gennem sin indsats på kamppladsen, men dette gjorde i høj grad, at det var de individuelle bedrifter, der gjaldt, og i mindre grad kollektivets sejr. Derudover var det vigtigt at tage ens fjende til fange, hvilket var beviset på ens succes som kriger. Fangerne skulle bringes tilbage til Tenochtitlan, hvor de kunne ofres ved en af de store månedlige ceremonier. For spanierne var krigens etik og logik en anden: De var trænet som et velorganiseret kollektiv, hvor man arbejdede sammen, og hvor målet

Aztekiske krigere af forskellig rang. De store fjerudsmykkede flag båret af den nederste række krigere fungerede som en slags standarder for bestemte enheder i hæren (fra Codex Mendoza).

var at dræbe fjenden – og helst så mange som muligt (se KILDE 8). Aztekerne var heller ikke bekendt med den form for belejringsstrategi, som Cortés anvendte, og som rammer alle, inklusive kvinder og børn. I mesoamerikansk krigsførelse havde man desuden mere klare regler for, hvor og hvornår man udkæmpede slag; ens hensigter var som regel klare og udmeldt på forhånd. Spanierne, med Cortés i spidsen, førte krig på en helt anden måde og synes at have udnyttet disse forskelle med stor dygtighed. Og så lader det til, at spanierne var ansporet af en følelse af kulturel overlegenhed og selvtillid, koblet med en blind tro på, at gud var med dem. Det ser med andre ord ud til, at spanierne var bedre til at udnytte den tøven og de misforståelser, som opstod, da to vidt forskellige kulturer og verdenssyn pludselig stod over for hinanden.

Den usynlige fjende: Sygdomsepidemierne

Den faktor, som måske var allermest udslagsgivende, var dog hverken våben, allierede eller forskellige måder at føre krig på. Spanierne fik hjælp fra en uventet kant, som de aldrig selv havde drømt om eller kunne vide noget om på forhånd. Nemlig de sygdomme, som de bragte med sig fra Spanien. Der var tale om en række sygdomme, der var almindelige i 1400-1500-tallets Europa (for eksempel kopper, mæslinger og tyfus), men som var ukendte i det præcolumbianske Amerika. Flere af sygdommene stammer fra de husdyr (blandt andet køer, grise og får), folk i Mellemøsten og Europa havde levet tæt sammen med i tusinder af år, og derfor havde befolkningerne her efterhånden udviklet et immunforsvar mod sygdommene. Hverken i Mesoamerika eller i resten af Syd- og Nordamerika fandtes disse husdyr, og indianerne havde derfor ikke udviklet et immunforsvar. Og præcis derfor blev sygdommene, og de voldsomme epidemier, de medførte, så ekstremt dødbringende. Kilderne beretter blandt andet om, hvorledes aztekerne allerede før de afgørende kampe mod spanierne var svækkede af sygdommene (KILDE 8), og det anslås, at alene i årene 1519-1521 døde omkring en halv million mennesker i Mexico-dalen, hvilket svarer til en tredjedel af befolkningen. Det ville svare til, at 400.000 københavnere var omkommet inden for de sidste to år. De følgende årtier døde endnu flere under en række frygtelige epidemier, og det må have haft en stærkt traumatiserende effekt på den overlevende indianske befolkning.

Myten om Quetzalcoatl som en, tydeligvis vred og straffende, hvid gud der vender tilbage, er et af temaerne i den berømte mexicanske maler José Clemente Orozcos store billedfrise *The Epic of American Civilization* fra 1932-1934 (Dartmouth College, Hanover, New Hampshire).

Næppe en eneste familie har været uberørt, og mon ikke mange har tolket sygdommene som spaniernes ondsindede værk? I alt fald ved vi, at aztekerne selv havde forsøgt at plante sygdomme hos spanierne (se KILDE 7).

Profetien om den hvide guds tilbagekomst?

Tilbage står så spørgsmålet om, hvorvidt Moctezuma og aztekerne så spanierne som tilbagevendte guder, og om dette havde betydning for, hvordan de reagerede over for de fremmede. Det er blevet gentaget utallige gange, at aztekerne betragtede Cortés som den hvide gud Quetzalcoatl ('Den fjerklædte slange'), som i året '1 Siv' (svarende til 1519) skulle vende tilbage fra øst, men rent faktisk er der ingen kilder fra før cirka 40 år efter erobringen, der nævner dette. I de præcolumbianske kilder omtales eller afbildes Quetzalcoatl ikke som en hvid, lyshåret gud. Læser vi Cortés' eget brev, samt andre øjenvidneskildringer fra det første møde mellem Moctezuma

og Cortés, så er der heller ikke her noget, der peger på, at spanierne blev set som guder (se KILDE 6). Ideen om spanierne som tilbagevendte guder er formentlig vokset frem i årtierne efter erobringen, hvor indianske historikere søgte at sammenligne og sammenskrive gamle myter med de nye, dramatiske hændelser. Ved at hævde, at aztekerne havde handlet efter deres profetier om en forudbestemt skæbne, kunne man måske bedre forstå og acceptere det ellers næsten ufattelige: Moctezumas og aztekerrigets afmægtighed og sammenbrud. På den måde blev nye, delvis konstruerede, opfattelser projekteret bagud i tid, som om det var ideer, der havde været gældende før erobringen. I flere kilder fra 1500-tallet beskrives spanierne dog ganske rigtigt som „guder“. I disse tilfælde er der tale om en oversættelse af det aztekiske ord *teotl*, som dog også kan forstås som en slags overnaturlig kraft eller styrke, ligesom det også kan betyde 'sol'. Ordet kan altså ikke uden videre bare oversættes med 'gud', og antyder måske snarere, at aztekerne betragtede spanierne som lysende, skinnende og kraftfulde væsner – hvilket de jo også var i deres rustninger. Spørgsmålet, som står tilbage, er, om Moctezuma tøvede, fordi han mente, spanierne var guder, eller fordi han af andre årsager var i tvivl om, hvorledes han skulle gribe situationen og de mærkværdige nye mennesker an?